

TÁC ĐỘNG CỦA BIẾN ĐỔI KHÍ HẬU ĐẾN AN NINH MÔI TRƯỜNG TẠI VIỆT NAM HIỆN NAY NHÌN TỪ GÓC ĐỘ LÝ LUẬN

Phạm Thị Hường^(*)

^(*) Thạc sĩ, Viện Triết học, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam.

Email: phamhuongvth.2016@gmail.com

Nhận ngày 7 tháng 8 năm 2020. Chấp nhận đăng ngày 25 tháng 9 năm 2020.

Tóm tắt: Việt Nam là một trong những quốc gia chịu tác động nặng nề từ hiện tượng biến đổi khí hậu toàn cầu. Một vài thập niên trở lại đây, biểu hiện của biến đổi khí hậu ở Việt Nam ngày càng rõ. Những ảnh hưởng tiêu cực của nó đến đời sống kinh tế - xã hội cũng phát triển theo chiều hướng sâu rộng hơn, đặc biệt là sự đe dọa của nó đến an ninh môi trường. Trong bài viết này, tác giả phân tích sự tác động của biến đổi khí hậu đến an ninh môi trường ở Việt Nam từ góc độ lý luận, làm rõ các khái niệm “biến đổi khí hậu”, “an ninh môi trường” và chỉ ra cơ chế tác động của nó; đồng thời phân tích sự tác động của biến đổi khí hậu đến an ninh môi trường tại Việt Nam trên cả hai khía cạnh - môi trường tự nhiên và môi trường xã hội.

Từ khóa: Biến đổi khí hậu, an ninh môi trường, tác động của biến đổi khí hậu.

1. “Biến đổi khí hậu”, “an ninh môi trường” và cơ chế tác động của biến đổi khí hậu đến an ninh môi trường

Biến đổi khí hậu và an ninh môi trường là những đối tượng nghiên cứu của nhiều ngành khoa học, bởi chúng đã chạm đến nhiều vấn đề lý luận và thực tiễn, cả tự nhiên lẫn xã hội. Giờ đây, nghiên cứu biến đổi khí hậu và an ninh môi trường là nhiệm vụ quan trọng không chỉ của khoa học tự nhiên, mà còn của các khoa học xã hội. Thậm chí, nó đòi hỏi cần phải có sự kết hợp của nhiều ngành khoa học khác nhau.

Cho đến nay, hầu hết các nghiên cứu đều nhất trí cho rằng, *biến đổi khí hậu là*

thuật ngữ chỉ sự thay đổi của khí hậu được quy trực tiếp hoặc gián tiếp cho việc con người đã làm thay đổi thành phần của khí quyển toàn cầu và sự thay đổi này được cộng thêm vào khả năng biến đổi tự nhiên của khí hậu quan sát được trong những thời kỳ có thể so sánh được¹. Định nghĩa này đặc biệt lưu ý hoạt động của con người chính là nguyên nhân chính của

¹ Tại Hội nghị thượng đỉnh của Liên Hợp quốc về Môi trường và Phát triển ở Rio de Janeiro (Braxin) tháng 6 năm 1992, Công ước khung của Liên Hợp quốc về biến đổi khí hậu (UNFCCC) đã được 155 nước trên thế giới, trong đó có Việt Nam ký kết tham gia. Định nghĩa về biến đổi khí hậu được quy định trong khoản 2, điều 2 của Công ước.

tình trạng biến đổi khí hậu hiện nay, dẫn đến sự thay đổi mang tính “bất thường”, khác hoàn toàn với sự thay đổi quy luật phát triển vốn có của giới tự nhiên. Theo đó, hiện tượng biến đổi của khí hậu toàn cầu mà con người phải đối mặt, đang tạo ra những nguy cơ, thách thức to lớn.

Trong khi đó, *an ninh môi trường* được hiểu theo hai nghĩa:

Theo nghĩa hẹp, an ninh môi trường là trạng thái ổn định, an toàn của *hệ thống tự nhiên* đảm bảo sự tồn tại và phát triển bình thường của các yếu tố bên trong hệ thống đó. Tại Việt Nam, an ninh môi trường được định nghĩa là tình trạng “môi trường sống tự nhiên của con người có khả năng đảm bảo sự an toàn cho con người, hay là môi trường sống tự nhiên an toàn cho con người”².

Theo nghĩa rộng, an ninh môi trường là trạng thái ổn định, an toàn của *hệ thống tự nhiên và xã hội*, đảm bảo cho sự tồn tại và phát triển của con người và xã hội. Theo các tác giả Nguyễn Đức Khiển, Nguyễn Kim Hoàng, “an ninh môi trường là khả năng môi trường có thể đáp ứng nhu cầu cơ bản của con người một cách bền vững như cung cấp nơi ở, cung cấp thông tin khoa học và cung cấp các tiện nghi môi trường”³. Hay theo tác giả Nguyễn Đình Hòa, “an ninh môi trường là trạng thái mà một hệ thống môi trường có khả năng đảm bảo điều kiện sống an toàn của con người cư trú trong hệ thống đó”⁴.

Tựu chung lại, có thể hiểu *an ninh môi trường là trạng thái ổn định, an toàn của các yếu tố bên trong tự nhiên và xã hội*,

đảm bảo cho hoạt động sinh hoạt và sản xuất của con người được diễn ra bình thường. Như vậy, an ninh môi trường không thể khuôn hẹp ở môi trường tự nhiên hay môi trường xã hội. Con người không chỉ được sinh ra từ giới tự nhiên, giao tiếp với tự nhiên, mà còn giao tiếp với các cá nhân khác và giao tiếp với chính mình để kiến tạo nên môi trường thứ hai mang tính chất riêng có của con người - môi trường xã hội. Do đó, để con người phát triển toàn diện thì an ninh môi trường cần được hiểu theo nghĩa rộng nhất của từ “môi trường” và phải hướng đến con người, vì sự phát triển của con người và xã hội.

Về cơ chế tác động của biến đổi khí hậu đến an ninh môi trường:

Trước hết, biến đổi khí hậu tác động *trực tiếp* đến an ninh môi trường, cụ thể là môi trường sống tự nhiên của con người, theo phương thức *từ tự nhiên đến tự nhiên*. Giới tự nhiên vốn là một thể thống nhất, tuần hoàn của các dạng vật chất liên tục vận động và phát triển từ thấp đến cao, từ các hạt vật chất đến các thể đơn bào, đa bào, cao nhất là lớp thú và con người. Sự thống nhất, tuần hoàn của giới tự nhiên được quy định bởi một loạt các quy luật, như quy luật về sự tiến hóa, quy luật chọn lọc tự nhiên, hay sự vận động của các

² Nghị quyết 41-NQ/TW ngày 15/11/2004 về *Bảo vệ môi trường trong thời kỳ đẩy mạnh công nghiệp hóa và hiện đại hóa đất nước* của Bộ Chính trị, khóa IX.

³ Nguyễn Đức Khiển, Nguyễn Kim Hoàng (2013), *An ninh môi trường*, Nxb Thông tin & Truyền thông, tr.7.

⁴ Nguyễn Đình Hòa (2007), *Môi trường và phát triển bền vững*, Nxb Giáo dục, tr.14.

chuỗi và lưới thức ăn... Trật tự của giới tự nhiên có ý nghĩa to lớn đối với con người, bởi con người cũng là một phần cấu tạo của giới tự nhiên. Không những vậy, trong hầu hết các chuỗi giá trị của tự nhiên, con người đứng cuối cùng. Trong quá trình phát triển, điều này biểu hiện nhất trên con người, tuy nhiên nó cũng phản ánh sự phụ thuộc vào các tầng bậc ở dưới, có mối quan hệ mật thiết với các yếu tố phía trước của chuỗi. Do vậy, bất kỳ sự thay đổi đột biến, trái quy luật của một hay nhiều mắt xích trong chuỗi giá trị của giới tự nhiên đều có thể gây ra những ảnh hưởng sâu sắc đến các yếu tố còn lại, đặc biệt là ảnh hưởng đến con người. Nói cách khác, một cuộc khủng hoảng sinh thái hay sự đứt gãy các mắt xích liên kết trong tự nhiên đều tạo ra những nguy cơ bất ổn và môi trường sống thiếu an toàn đối với con người.

Biến đổi khí hậu vốn dĩ đã là một trạng thái thay đổi bất thường của hệ thống khí hậu. Đáng ngại hơn nữa khi nó còn tác động mạnh mẽ lên các yếu tố khác trong môi trường tự nhiên, gây ảnh hưởng trực tiếp và làm suy giảm chức năng cốt yếu của môi trường là nuôi dưỡng sự sống - một biểu hiện cao nhất của tình trạng mất an ninh môi trường. Chẳng hạn, biến đổi khí hậu tác động trực tiếp đến nguồn tài nguyên nước ngọt, đến sự giảm sút quỹ đất thông qua những thay đổi mang tính chu kỳ và mức độ của các hiện tượng thiên tai, như bão, lũ, hạn hán, xâm nhập mặn... Hay biến đổi khí hậu tác động trực tiếp đến hình thái thời tiết, làm cho mùa

hè dài hơn, mùa đông ngắn đi và hiện tượng mùa đông ẩm ở nhiều khu vực trên thế giới.

Thứ hai, biến đổi khí hậu còn đe dọa đến an ninh môi trường xã hội thông qua cơ chế tác động *gián tiếp* của nó. Có thể thấy, từ chỗ làm tê liệt chức năng nuôi dưỡng sự sống vốn có của các nguồn tài nguyên thiết yếu (nước ngọt bị cạn kiệt, đất đai canh tác và cư trú bị thu hẹp, hoang hóa, khí hậu khắc nghiệt hơn,...), biến đổi khí hậu gia tăng áp lực lên hoạt động lao động sản xuất vật chất của xã hội và sinh hoạt thường nhật của con người. Khi cộng hưởng với những yếu tố nội tại của xã hội (những yếu tố kinh tế - xã hội) thì biến đổi khí hậu có khả năng châm ngòi cho những cuộc khủng hoảng, gây ra tình trạng mất an ninh xã hội như, tình trạng di cư, khủng hoảng lương thực và nước ngọt, khủng bố và xung đột do tranh chấp tài nguyên. Cuối cùng, do tất cả những bất ổn trên con người phải đối mặt với những thách thức về việc quyền cơ bản của con người không được đảm bảo, khoảng cách bất bình đẳng xã hội bị thu hẹp và mối quan hệ lợi ích giữa các giai tầng khác nhau trở nên mất cân bằng.

2. Tác động của biến đổi khí hậu đến an ninh môi trường tại Việt Nam hiện nay

Việt Nam thuộc nhóm nước chịu ảnh hưởng nặng nề bởi biến đổi khí hậu trên thế giới. Những tác động âm thầm của biến đổi khí hậu đã được các nhà khoa học trong nước theo dõi và ghi nhận trong khoảng một thập kỷ trở lại đây. Đặc biệt, trong 5 năm qua, ảnh hưởng tiêu cực của

biến đổi khí hậu lên đời sống sinh hoạt và sản xuất của người dân ngày một rõ rệt. Do đó, đảm bảo môi trường sống trong lành, an toàn để phát triển con người là một trong những mục tiêu xã hội quan trọng. Đây cũng đồng thời là mục tiêu chính trị mà Đảng ta quyết tâm thực hiện để hướng đến mục tiêu chung - phát triển bền vững đất nước. Tuy nhiên, hiện tượng biến đổi khí hậu có tác động sâu rộng đến an ninh môi trường ít nhiều sẽ gây ảnh hưởng bất lợi và khó khăn cho việc thực hiện mục tiêu này. Tại Việt Nam, tác động của biến đổi khí hậu đến an ninh môi trường thể hiện ở một số điểm sau:

Thứ nhất, biến đổi khí hậu làm gia tăng nguy cơ và mức độ mất an toàn môi trường sống của con người.

Như chúng ta đã biết, tự nhiên không chỉ tạo ra không gian sống bao bọc con người mà các yếu tố cơ bản của nó như nguồn nước, đất đai còn là tư liệu sản xuất quan trọng bậc nhất. Cùng với quan hệ sản xuất, các yếu tố này góp phần định hình nên phương thức sản xuất của con người, qua đó xác định diện mạo của một xã hội. Nguy cơ mất an toàn của môi trường sống đến từ việc biến đổi khí hậu sẽ dẫn đến làm thay đổi quy mô, tính chất, sự phân bố,... các nguồn tài nguyên quan trọng phục vụ cho sản xuất và sinh hoạt của xã hội, qua đó thay đổi cách thức sản xuất và sinh hoạt của con người.

Dưới tác động của biến đổi khí hậu, trong sinh hoạt, con người đã phải đối diện với những nguy cơ, như thiên tai, dịch bệnh, mất chỗ ở, thiếu nước sạch... Từ năm

2014 đến cuối 2015 Việt Nam đã trải qua mùa hè nắng nóng kỷ lục do ảnh hưởng của hiện tượng El Nino. Năm 2015, tình trạng khô hạn, thiếu nước, xâm nhập mặn sâu vào vùng cửa sông tiếp tục xảy ra trên diện rộng ở các tỉnh Trung Bộ và kéo dài tới đầu tháng 9 - 2015. Hạn hán tại một số huyện thuộc các tỉnh Nam Trung Bộ ở mức khốc liệt. Ở khu vực Tây Nguyên mặc dù có mưa chuyển mùa, nhưng lượng mưa không đáng kể, dẫn đến tình trạng khô hạn vẫn xảy ra cục bộ và kéo dài đến tháng 5/2015 gây ảnh hưởng nghiêm trọng đến cuộc sống của người dân⁵. Tiếp đó, giai đoạn 2016 đến 2018, Việt Nam lại chịu ảnh hưởng từ hiện tượng La Nina với tình trạng chịu mưa lớn, lũ lụt, lũ quét, sạt lở đất gây nhiều thiệt hại cho các địa phương vùng núi, ven biển.

Tự nhiên đảm nhiệm chức năng vô cùng quan trọng, đó là dung dưỡng sự sống trên trái đất. Quy luật phát triển của giới tự nhiên cho phép quá trình chọn lọc tự nhiên diễn ra. Nhờ vậy, thế giới sinh vật vẫn sinh sôi và sự sống không ngừng phát triển. Đất, nước, không khí là ba thành phần tự nhiên cơ bản cần thiết cho sự sống. Quá trình giao thoa, tác động lẫn nhau giữa các yếu tố này tạo ra quy luật vận hành, phát triển của sự sống. Khi một yếu tố bị thay đổi bất thường tất yếu sẽ phá vỡ quy luật vận hành tự nhiên, sau

⁵ Linh Chi (2015), *Tác động rõ nét của hiện tượng El Nino đến Việt Nam*, Công thông tin điện tử tỉnh Quảng Nam, Nguồn: <http://www.quangnam.gov.vn/CMSPages/BaiViet/Default.aspx?IDBaiViet=17792>.

cùng ảnh hưởng trực tiếp đến sự sống. Hiện tượng biến đổi khí hậu khiến mực nước biển dâng cao, đây là một bất lợi rất lớn với một quốc gia có đường bờ biển dài như Việt Nam. Chính vì vậy, nguy cơ nhiều vùng đồng bằng trũng thấp bị sạt lở, nhấn chìm đã được các chuyên gia trong và ngoài nước cảnh báo. Tổ chức khoa học Climate Central (Mỹ) năm 2019 đã cảnh báo, phần lớn vùng đồng bằng sông Cửu Long của Việt Nam sẽ biến mất vào năm 2050 do nước biển dâng⁶.

Không chỉ vậy, trong sản xuất con người cũng phải đối diện với những nguy cơ thiếu an toàn do tác động của hiện tượng biến đổi khí hậu. Thực tế đang diễn ra ở nước ta là nguy cơ bị thu hẹp thậm chí mất đất sản xuất, thiên tai và dịch bệnh đã gây ảnh hưởng nghiêm trọng đến năng suất và chất lượng cây trồng, vật nuôi.

Bên cạnh đó, biến đổi khí hậu còn làm trầm trọng hơn mức độ gây mất an toàn của những yếu tố vốn sẵn có trong môi trường sống của con người. Cụ thể, biến đổi khí hậu làm thay đổi quỹ đạo, tần suất, mức độ và chu kỳ của các hiện tượng thiên tai. Dưới tác động của biến đổi khí hậu, tính chất của thiên tai trở nên bất thường hơn, khắc nghiệt và dữ dội hơn, công tác dự báo và đánh giá của con người, vì vậy, cũng khó khăn hơn. Trong khoảng thời gian 5 năm trở lại đây, trên phạm vi lãnh thổ cả nước đã chứng kiến ngày càng nhiều các hiện tượng thiên tai bất thường như mưa đá, lũ cuốn, hạn mặn kéo dài, nhiều cơn bão xuất hiện không theo “mùa”, nắng nóng kỷ lục,... gây ảnh

hưởng không nhỏ cho xã hội. Sự thay đổi nền nhiệt độ là yếu tố dễ nhận thấy trong một vài năm trở lại đây gây ra hiện tượng mùa đông ấm. Tính trung bình cả nước, nhiệt độ mùa đông ở nước ta đã tăng lên 1 đến 2 độ C trong vòng 50 năm qua⁷.

Tất cả những điều này dẫn đến khả năng đáp ứng nhu cầu sống cho con người và xã hội của môi trường tự nhiên bị hạn chế dần bởi biến đổi khí hậu. Chức năng nuôi dưỡng sự sống của môi trường bị rối loạn, thậm chí có thể mất đi hoàn toàn trước tác động tiêu cực của biến đổi khí hậu. Biến đổi khí hậu tại Việt Nam đang tác động trực tiếp vào chức năng quan trọng nhất của môi trường, đe dọa đến sự tồn vong của sinh vật. Ở Việt Nam, những nguy cơ mất an ninh, an toàn đến từ tự nhiên ngày càng hiện hữu rõ hơn là minh chứng cho những tác động tiêu cực của biến đổi khí hậu đến an ninh môi trường nói riêng và an ninh con người nói chung.

Bên cạnh đó, biến đổi khí hậu còn làm trầm trọng hơn mức độ gây mất an toàn của những yếu tố vốn sẵn có trong môi trường sống của con người. Cụ thể, biến đổi khí hậu làm thay đổi quỹ đạo, tần suất, mức độ và chu kỳ của các hiện tượng thiên tai. Dưới tác động của biến đổi khí

⁶ Bạch Dương (2019), *Đồng bằng Sông Cửu Long sẽ biến mất vào năm 2050 vì nước biển dâng?*, Báo điện tử VTCNew,

Nguồn: <https://vtc.vn/dong-bang-song-cuu-long-se-bien-mat-vao-nam-2050-vi-nuoc-bien-dang-ar-507342.html>.

⁷ Xem: Lưu Ngọc Trinh, (2015), *Tác động của biến đổi khí hậu toàn cầu phản ứng chính sách của một số nước và bài học kinh nghiệm cho Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội, tr.292.

hậu, tính chất của thiên tai trở nên bất thường hơn, khắc nghiệt và dữ dội hơn, công tác dự báo và đánh giá của con người, vì vậy, cũng khó khăn hơn. Trong khoảng thời gian 5 năm trở lại đây, trên phạm vi lãnh thổ cả nước đã chứng kiến ngày càng nhiều các hiện tượng thiên tai bất thường như mưa đá, lũ cuốn, hạn hán kéo dài, nhiều cơn bão xuất hiện không theo “mùa”, nắng nóng kỷ lục,... gây ảnh hưởng không nhỏ cho xã hội. Sự thay đổi nền nhiệt độ là yếu tố dễ nhận thấy trong một vài năm trở lại đây gây ra hiện tượng mùa đông ấm. Tính trung bình cả nước, nhiệt độ mùa đông ở nước ta đã tăng lên 1 đến 2 độ C trong vòng 50 năm qua⁸.

Như vậy, mức độ nghiêm trọng của mỗi hình thái thời tiết, thiên tai đều góp phần quy định mức độ của an ninh, an toàn môi trường. Dựa vào những chỉ số về thiên tai mà chúng ta có thể đánh giá được các cấp độ an ninh môi trường khác nhau ở từng khu vực địa lý khác nhau. Theo đó, mức độ an ninh, an toàn của môi trường vùng núi sẽ không bằng khu vực đồng bằng, khu vực ven biển sẽ có nhiều nguy cơ tiềm ẩn mất an ninh hơn các khu vực khác...

Thứ hai, biến đổi khí hậu ảnh hưởng nghiêm trọng đến các quyền về môi trường của con người, tác động xấu đến tình hình an ninh xã hội.

Tác động của biến đổi khí hậu đến tình hình an ninh, an toàn của xã hội ngày càng trở thành vấn đề quan trọng của các quốc gia trên thế giới bởi các yếu tố của an ninh phi truyền thống ngày càng đe dọa sự phát triển, thịnh vượng của con người. Quan

trọng hơn cả và rõ nét nhất là những tác động tiêu cực đến quyền con người về môi trường và ảnh hưởng xấu đến mối quan hệ giữa con người với con người trong xã hội, cụ thể:

Một là, biến đổi khí hậu tác động xấu đến việc thụ hưởng quyền con người về môi trường:

Môi trường sống, điều kiện sống thiếu an toàn là những biểu hiện ban đầu của tình trạng mất an ninh môi trường do các tác động trực tiếp của biến đổi khí hậu. Không chỉ vậy, biến đổi khí hậu còn gây ra những ảnh hưởng không nhỏ đến khía cạnh xã hội của an ninh môi trường. Tuy tác động gián tiếp đến phương diện này nhưng những nguy cơ và tình trạng mất an ninh, an toàn mà biến đổi khí hậu gây ra lại tiềm ẩn nhiều khả năng ảnh hưởng tiêu cực đến an ninh con người ở cả 7 thành tố của nó⁹.

Trước tiên, biến đổi khí hậu tác động mạnh mẽ đến việc thụ hưởng quyền con người. Cụ thể, nó làm cho việc thụ hưởng các quyền của con người về môi trường bị gián đoạn và thậm chí bị vi phạm. Đó là quyền được sống trong môi trường trong lành, an toàn, quyền được sử dụng bình đẳng nguồn tài nguyên thiên nhiên giữa các cá nhân, nhóm người trong sản xuất

⁸ Xem: Lưu Ngọc Trinh, (2015), *Tác động của biến đổi khí hậu toàn cầu phản ứng chính sách của một số nước và bài học kinh nghiệm cho Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội, tr.292.

⁹ Báo cáo Phát triển Con người của Chương trình Phát triển Liên Hợp quốc (UNDP) năm 1994 chỉ ra 7 thành tố chính của khái niệm “an ninh con người”, bao gồm: An ninh kinh tế, an ninh lương thực, an ninh y tế, an ninh môi trường, an ninh cá nhân, an ninh cộng đồng, và an ninh chính trị.

và sinh hoạt. Sở dĩ biến đổi khí hậu có thể làm gián đoạn quá trình thụ hưởng quyền con người về môi trường là vì, dưới tác động của nó các yếu tố cơ bản cần thiết cho sự sống (đất, nước, không khí) đều bị biến đổi theo chiều hướng bất lợi về số lượng và chất lượng, dẫn đến không đáp ứng đầy đủ nhu cầu sinh hoạt và sản xuất lâu dài của người dân. Người ta dự báo rằng, nếu mực nước biển dâng cao 1m sẽ có 10,8 triệu người ở đồng bằng sông Cửu Long và đồng bằng sông Hồng bị ảnh hưởng, có khoảng 10,21% GDP, 7,14% diện tích đất nông nghiệp, 28,67% diện tích đất ngập nước và 10,74% diện tích đô thị sẽ bị ảnh hưởng¹⁰. Kéo theo đó là sự gián đoạn quá trình thụ hưởng quyền của con người về môi trường.

Được sống trong môi trường trong lành và an toàn là quyền lợi chính đáng và tất yếu của mỗi người, là điều kiện cần cho quá trình phát triển sau này. Về nguyên tắc, xuất phát điểm tự nhiên của mỗi người là giống nhau, “vốn tự nhiên”¹¹ có được ban đầu, vì vậy, cũng mà ngang nhau. Song dưới tác động của biến đổi khí hậu, việc thụ hưởng quyền tự nhiên về môi trường của con người tất yếu sẽ có sự khác biệt. Bên cạnh đó, biến đổi khí hậu còn góp phần *thúc đẩy quá trình tư hữu vốn tự nhiên*, chiếm đoạt vốn tự nhiên giữa nhóm đối tượng chiếm ưu thế với những đối tượng yếu thế hơn trong xã hội. Sở dĩ như vậy là vì, dưới tác động của biến đổi khí hậu, nguồn vốn tự nhiên ngày càng trở nên khan hiếm, trong khi nhu cầu phát triển của xã hội ngày càng tăng đã dẫn đến sự cạnh

tranh giữa các đối tượng trong hoạt động khai thác và sử dụng vốn tự nhiên. Khi đó, những cá nhân, nhóm người có ưu thế hơn về kinh tế,... có khả năng khai thác và sử dụng nguồn vốn tự nhiên nhiều hơn nhóm yếu thế. Khi vốn tự nhiên ngày càng trở thành một thứ tài sản quý giá thì người nghèo sẽ khó tiếp cận được nó. Điều đó cũng đồng nghĩa với việc họ sẽ phải đối mặt với nhiều rủi ro và môi trường thiếu an toàn hơn người giàu. Tình trạng nhiều địa phương vùng sâu, vùng xa, kinh tế chậm phát triển thì các điều kiện hạ tầng, nước sạch còn thiếu thốn,... là những minh chứng cho tình trạng này. Từ đây, xuất hiện tình trạng bất công bằng trong thụ hưởng quyền con người về môi trường.

Hai là, biến đổi khí hậu còn làm gia tăng tình trạng bất an trong xã hội:

An ninh môi trường đối với con người không chỉ đến từ các yếu tố của tự nhiên mà còn bị quy định bởi chính quá trình giao tiếp xã hội, từ trong mối quan hệ giữa con người với con người. Ở khía cạnh này, biến đổi khí hậu là nhân tố gián tiếp thúc đẩy mâu thuẫn xã hội, làm ảnh hưởng không nhỏ đến tình hình trật tự, an ninh xã hội. *Vốn tự nhiên* chính là căn nguyên làm nảy sinh những mâu thuẫn trong mối quan

¹⁰ Nguyễn Thế Chinh (2020), *Ảnh hưởng của biến đổi khí hậu đối với nước ta: Thực trạng, những vấn đề mới đặt ra và giải pháp*, Trang thông tin điện tử Hội đồng lý luận trung ương,

Nguồn: <http://hdl.vn/vi/nguyen-cuu---trao-doi/anh-huong-cua-bien-doi-khi-hau-doi-voi-nuoc-ta-thuc-trang-nhung-van-de-moi-dat-ra-va-giai-phap.html>.

¹¹ *Vốn tự nhiên* được hiểu là tập hợp các yếu tố tồn tại bên trong, cấu thành hệ sinh thái, bao gồm: Đất, nước, không khí, khoáng sản, sinh vật.

hệ giữa người với người. Biến đổi khí hậu, từ chỗ tác động trực tiếp vào vốn tự nhiên, đã gián tiếp tạo ra những nguy cơ đe dọa an ninh xã hội.

Lịch sử thế giới đã ghi nhận không ít những mâu thuẫn, xung đột vũ trang, thậm chí là chiến tranh có liên quan đến việc tranh giành tài nguyên thiên nhiên như nguồn nước, dầu mỏ, tài nguyên biển,... giữa các khu vực và quốc gia, điển hình là xung đột Darfur năm 2003 liên quan đến nguồn nước¹², hay chiến tranh vùng Vịnh năm 1990 - 1991¹³ liên quan đến dầu mỏ,... Tất cả đều đến từ việc một bên muốn giành quyền kiểm soát một nguồn tài nguyên nào đó có vai trò chi phối đặc biệt thị trường, trong bối cảnh nguồn cung với cạn dần còn dân số không ngừng gia tăng và sản xuất xã hội không ngừng mở rộng.

Từ những phân tích trên đây, có thể thấy, biến đổi khí hậu là một hiện tượng đa chiều, được xem xét ở nhiều góc độ, cả góc độ tự nhiên và góc độ xã hội. Khi tác động đến an ninh môi trường, các hệ lụy của biến đổi khí hậu cũng thể hiện ở nhiều chiều cạnh và tầng bậc khác nhau. Biến đổi khí hậu ban đầu cũng là một trong nhiều biểu hiện của tình trạng mất an ninh môi trường, nhưng sau đó, chính nó lại trở thành một nhân tố độc lập làm gia tăng mạnh vấn đề liên quan đến an ninh môi trường, ở cả môi trường tự nhiên và môi trường xã hội. Bởi vậy, bảo vệ môi trường, chủ động ứng phó với biến đổi khí hậu là nhiệm vụ quan trọng được Đảng ta hết sức coi trọng. Tại Đại hội Đảng lần thứ XII, Đảng Cộng sản Việt Nam nhấn

mạnh: “Ngăn chặn và từng bước khắc phục sự xuống cấp của môi trường tự nhiên do con người, nhất là do các dự án phát triển kinh tế gây ra. Hạn chế, tiến tới khắc phục căn bản tình trạng hủy hoại, làm cạn kiệt tài nguyên, ô nhiễm môi trường của các cơ sở sản xuất, các khu công nghiệp, khu đô thị. Hoàn thiện hệ thống pháp luật, ban hành các chế tài đủ mạnh để bảo vệ môi trường, ngăn chặn, xử lý theo pháp luật nhằm chấm dứt tình trạng gây ô nhiễm môi trường, tăng cường phòng ngừa và kiểm soát các nguồn gây ô nhiễm môi trường”¹⁴. □

¹² Darfur là vùng đất nằm ở phía tây Sudan. Xung đột Darfur được nhắc đến là một cuộc xung đột điển hình do tác động của biến đổi khí hậu. Xung đột ở đây nổ ra từ đầu năm 2003 khi vùng này trải qua một đợt hạn hán kéo dài, suốt 20 năm chỉ có một lượng mưa nhỏ giọt và thậm chí nhiều năm không có mưa, làm nhiệt độ vì thế càng tăng cao. Theo phân tích của các chuyên gia, các quốc gia thường xuyên bị khan hiếm nước và mùa màng thất bát thường rất bất ổn về an ninh. Trong bốn năm xung đột đã có 200 nghìn người thiệt mạng và hơn 2,5 triệu người khác bị mất nhà cửa. Nguyên nhân đầu tiên của cuộc xung đột là do những người Ả Rập phân biệt chủng tộc - janjaweed - và những thế lực ủng hộ họ trong chính quyền Sudan phát động một chiến dịch tiêu diệt người Châu Phi và những nông dân Ả Rập khai hoang vùng Darfur bằng những cuộc tàn sát, cướp bóc, thiêu rụi hàng nghìn ngôi làng.

¹³ Chiến tranh vùng Vịnh giữa Mỹ, quân đồng minh và Iraq. Ước tính có khoảng 100.000 - 200.000 dân thường Iraq đã thiệt mạng vì bị thương hoặc do thiếu nhu yếu phẩm và đồ chữa trị y tế trong thời gian diễn ra Chiến tranh Vùng Vịnh. Không chỉ vậy, khi quân đội Iraq rút khỏi Kuwait, họ đã mở tất cả các van của giếng dầu và phá vỡ các đường ống dẫn dầu nhằm ngăn cản bước tiến của quân đội Mỹ. Hệ quả là một lượng dầu lớn nhất trong lịch sử đã phủ lên Vịnh Ba tư gây ô nhiễm nghiêm trọng.

¹⁴ Đảng Cộng sản Việt Nam (2016), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XII*, Văn phòng Trung ương Đảng, Hà Nội, tr.31-32.